

Вища освіта в Україні

Історія України

з найдавніших часів до початку ХХІ ст.

навчальний посібник

Бакалець С. А.

Видавництво «Ланнолія 2006»

Міністерство освіти і науки України

*Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка*

Бакалець О. А.

Історія України

з найдавніших часів до початку XXI ст.

Навчальний посібник

(Конспекти лекцій, персоналії, таблиці, документи, хронологія, словник)

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
для студентів вищих навчальних закладів*

“Магнолія 2006”

Львів – 2010

УДК 94(477)(075.8)
ББК 63.3 (4УКР)я73
Б 19

Відтворення цієї книги або будь-якої її частини заборонено без письмової згоди видавництва. Будь-які спроби порушення авторських прав будуть переслідуватися у судовому порядку.

*Гриф надано Міністерством освіти та науки України
(лист № 1/11-108 від 19.01.2010 р.)*

Рецензенти:

Дмитрієнко М. Ф. – доктор історичних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту історії України НАН України;
Романюк І. М. – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України Інституту історії, етнології і права Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Бакалець О. А.

Б 19 Історія України з найдавніших часів до початку ХХІ століття: Навч. посіб. – Львів: “Магнолія 2006”, 2010. – 573 с.

ISBN 978-966-2025-99-6

“Магнолія 2006”

Посібник укладений за навчальною програмою МОН України з курсу “Історія України” для неісторичних факультетів вищих навчальних закладів України. У ньому подається короткий огляд стародавньої, середньовічної, нової та новітньої історії України. Автор, використовуючи багаторічний досвід викладання даного курсу в обласному гуманітарному ліцеї, в Барському гуманітарно-педагогічному коледжі імені Михайла Грушевського, Глухівському національному педагогічному університеті імені Олександра Довженка, дає власне бачення та оцінки державницьким і бездержавним періодам вітчизняної історії, визначним історичним постаттям України, пропонує об’ємний фактичний матеріал, опорні логічні таблиці, хронологію найважливіших історичних подій, історичні документи, значна частина з яких вперше вводиться у науковий обіг, найважливіші історичні терміни, ілюстрації. Перевірці засвоєння знань сприяють тести та контрольні запитання в кінці кожної теми та після історичних документів.

Зміст посібника розрахований на учнів гуманітарних ліцеїв, студентів денної та заочної форм навчання середніх спеціальних та вищих навчальних закладів I – IV рівнів акредитації, вчителів загальноосвітніх шкіл та викладачів.

УДК 94(477)(075.8)
ББК 63.3 (4УКР)я73

ISBN 978-966-2025-99-6

© Бакалець О. А., 2010
© “Магнолія 2006”, 2010
© Дизайн Піча В. М., 2010

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	12
ТЕМА 1. ВСТУП ДО КУРСУ “ІСТОРІЯ УКРАЇНИ”	14
1.1. Предмет, завдання, принципи, категорії, методи курсу “Історія України”	14
1.2. Періодизація та історичні джерела курсу “Історія України”	16
<i>Документи</i>	18
<i>Запитання для самоконтролю</i>	19
ТЕМА 2. СТАРОДАВНІЙ ПЕРІОД ІСТОРІЇ УКРАЇНИ. ВИТОКИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ. НАЙДАВНІШЕ НАСЕЛЕННЯ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ЗА ПЕРВІСНОЇ ДОБИ	20
2.1. Найдавніше населення на території України. Племена трипільської культури	20
2.2. Держави Північного Причорномор’я та Криму	24
2.3. Античні міста-поліси в Північному Причорномор’ї	31
<i>Документи</i>	32
<i>Хронологія історичних подій</i>	33
<i>Запитання для самоконтролю</i>	34
ТЕМА 3. ЕПОХА РАНЬОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ. ВИНИКНЕННЯ, РОЗВИТОК ТА ЗАНЕПАД КИЇВСЬКОЇ РУСІ. ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКА ДЕРЖАВА (друга половина XI – середина XIV ст.)	35
3.1. Східні слов’яни на території України	35
3.2. Причини виникнення та становлення Київської Русі	39
3.3. Розквіт Київської Русі	42
3.4. Державний устрій Київської Русі	46
3.5. Феодальна роздробленість та причини падіння Київської держави ...	49
3.6. Галицько-Волинська держава	54
3.7. Історичне значення Київської Русі та Галицько-Волинської держави	59
<i>Документи</i>	62
<i>Хронологія історичних подій</i>	69
<i>Запитання для самоконтролю</i>	71
ТЕМА 4. УКРАЇНА В ДОБУ ПІЗНЬОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ В СКЛАДІ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ. ВИНИКНЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА. УТВЕРДЖЕННЯ ПОЛЬСЬКИХ ПОРЯДКІВ В УКРАЇНІ (середина XIV – середина XVII ст.)	72
4.1. Українські землі в складі Великого князівства Литовського та інших іноземних держав	72

4.2. Виникнення козацтва та Запорізької Січі	80
4.3. Загарбання шляхетською Польщею українських земель	88
4.4. Визвольний рух в Україні проти шляхетської Польщі та турецько-татарської агресії наприкінці XVI – першій половині XVII ст.	90
<i>Документи</i>	97
<i>Хронологія історичних подій</i>	99
<i>Запитання для самоконтролю</i>	101

ТЕМА 5. УКРАЇНЬСЬКА НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНА

РЕВОЛЮЦІЯ (1648 – 1676 рр.) 102

5.1. Причини, характер, рушійні сили, періодизація Національно-визвольної революції 1648 – 1676 рр. в Україні. Б. Хмельницький	102
5.2. Формування української козацької держави в ході війни. Соціально-економічний розвиток Гетьманщини	109
5.3. Політичні, економічні та територіальні зміни в Україні після Переяславської ради 1654 р. та в період “Руїни”	118
5.4. Причини поразки та історичне значення Національно-визвольної революції (1648 – 1676 рр.)	126
<i>Документи</i>	128
<i>Хронологія історичних подій</i>	137
<i>Запитання для самоконтролю</i>	138

ТЕМА 6. УКРАЇНА ПЕРІОДУ ГЕТЬМАНЩИНИ (1676 – 1781 рр.).

ДВОРЯНСЬКО-ДЕРЖАВНИЦЬКА ТЕЧІЯ В УКРАЇНСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ РУСІ. ВТРАТА АВТОНОМІЇ УКРАЇНИ... 139

6.1. Зміцнення та розквіт Гетьманщини за часу правління І. Мазепи. Конституція 1710 р. П. Орлика	139
6.2. Політичне становище Гетьманщини в 1708–1781 рр. та запровадження нового адміністративно-територіального устрою України в 1782–1796 рр.	147
6.3. Економічний розвиток Лівобережної та Слобідської України у XVIII ст.	155
6.4. Становище Правобережної та Західної України у XVIII ст. в складі Речі Посполитої	165
6.5. Дворянсько-державницька течія в українському національному русі XVIII ст.	170
6.6. Розвиток української культури в XVI – XVII ст.	177
<i>Документи</i>	189
<i>Хронологія історичних подій</i>	193
<i>Запитання для самоконтролю</i>	195

ТЕМА 7. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ В СКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ТА АВСТРІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЙ. ПОЧАТОК ЕПОХИ УКРАЇНСЬКОГО ВІДРОДЖЕННЯ (перша половина XIX ст.)		196
7.1. Політичне становище українських земель в складі Російської та Австрійської імперій в першій половині XIX ст.		196
7.2. Соціально-економічні процеси в українських землях у першій половині XIX ст.		201
7.3. Розгортання декабристського та антифеодального селянського руху в Наддніпрянській Україні у першій половині XIX ст.		206
7.4. Національне відродження в Наддніпрянській Україні. Діяльність Кирило-Мефодіївського братства		217
7.5. Початок національного відродження в західноукраїнських землях. Діяльність “Руської трійці”		220
7.6. Національно-визвольний рух в західноукраїнських землях під час буржуазної революції 1848 – 1849 рр. в Австрійській імперії		222
<i>Документи</i>		225
<i>Хронологія історичних подій</i>		226
<i>Запитання для самоконтролю</i>		227
ТЕМА 8. УКРАЇНА В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX ст. ЕКОНОМІЧНИЙ, ПОЛІТИЧНИЙ І КУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX ст.		228
8.1. Соціально-економічний розвиток українських земель в другій половині XIX ст. під владою Російської та Австро-Угорської імперій в умовах формування капіталізму		228
8.2. Громади та їхня культурно-освітня діяльність у другій половині XIX ст. Діяльність В. Антоновича та М. Драгоманова		234
8.3. Народовці, радикали, москвофіли в суспільно-політичному житті Західної України у другій половині XIX ст. І. Франко, Ю. Бачинський		241
8.4. Розвиток української культури у другій половині XIX ст.		244
<i>Документи</i>		251
<i>Хронологія історичних подій</i>		254
<i>Запитання для самоконтролю</i>		254
ТЕМА 9. УКРАЇНА НА ПОЧАТКУ XX ст. ПОЛІТИЧНИЙ ЕТАП УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ТА НАЦІОНАЛЬНОГО РУХУ		255
9.1. Українська національна ідея: суть, складові, етапи формування		255
9.2. Виникнення та діяльність українських політичних партій		258
9.3. Україна в роки буржуазно-демократичної революції 1905 – 1907 рр. та столипінської аграрної реформи		265

9.4. Події Першої світової війни 1914 – 1918 р. та її наслідки для України	270
<i>Документи</i>	276
<i>Хронологія історичних подій</i>	281
<i>Запитання для самоконтролю</i>	283

ТЕМА 10. ВІДРОДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОСТІ УКРАЇНИ В РОКИ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917 – 1920 рр.	284
10.1. Лютнева демократична революція 1917 р. в Росії та її вплив на події в Україні	284
10.2. Причини, характер, рушійні сили, основні етапи національно- визвольної революції в Україні 1917 – 1920 рр.	286
10.3. Початок діяльності УЦР. Проголошення Універсалів УЦР, УНР та незалежності України	287
10.4. Боротьба за владу в Україні між УНР та більшовиками. Історичне значення та причини поразки УЦР	293
10.5. Гетьманський переворот 29 квітня 1918 р.	298
10.6. Відродження УНР та діяльність Директорії (грудень 1918 – листопада 1920 р.)	304
10.7. Національно-визвольні змагання в Західній Україні. Утворення та діяльність ЗУНР	308
10.8. Українсько-російське протистояння у 1918 – 1920 рр. Утворення та діяльність УСРР. Політика “воєнного комунізму” в Україні	313
10.9. Причини поразки та історичне значення визвольних змагань українського народу в 1917 – 1920 рр.	317
<i>Документи</i>	318
<i>Хронологія історичних подій</i>	345
<i>Запитання для самоконтролю</i>	347

ТЕМА 11. РОЗВИТОК УКРАЇНИ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД (1921 – 1939 рр.). СТАНОВИЩЕ УКРАЇНЦІВ В УСРР ТА В ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ	348
11.1. Перехід до нової економічної політики та її здійснення в Україні (1921 – 1928 рр.)	348
11.2. Вступ України до СРСР та політика українізації. Відродження української культури	352
11.3. Радянська модернізація (1928 – 1939 рр.), її завдання та складові. Політика індустріалізації та її наслідки в Україні	357
11.4. Колективізація в Україні. Причини та наслідки голодомору в Україні 1932 – 1933 рр.	361
11.5. Сталінські репресії в Україні 30-х рр. Розстріляне Відродження	366
11.6. Статус західноукраїнських земель в 20 – 30-х рр ХХ ст.	376

11.7. Національно-визвольний рух українців у складі Польщі, Румунії, Чехословаччини	378
11.8. Карпатська Україна 1939 р.	385
<i>Документи</i>	388
<i>Хронологія історичних подій</i>	394
<i>Запитання для самоконтролю</i>	395
ТЕМА 12. УКРАЇНА В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ТА ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВОЄН (1939 – 1945 рр.)	
12.1. Причини, періодизація Другої світової війни.....	397
12.2. Воєнне становище України в перший період Великої Вітчизняної війни (1941 – 1942 рр.).....	402
12.3. Україна під нацистською владою. Рух Опору українського народу проти іноземної окупації	405
12.4. Бойові дії на території України в 1943 – 1944 рр. Звільнення України від німецько-фашистської окупації.....	414
<i>Документи</i>	418
<i>Хронологія історичних подій</i>	423
<i>Запитання для самоконтролю</i>	425
ТЕМА 13. УКРАЇНА В СКЛАДІ СРСР В ПЕРІОД ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ, “ВІДЛИГИ”, “ЗАСТОЮ” (1945 – 1985 рр.). КРИЗА КОМУНІСТИЧНОЇ СИСТЕМИ ТА РОЗПАД СРСР	
13.1. Українська РСР в умовах післявоєнної відбудови. Ситуація в Західній Україні	426
13.2. Перша спроба десталінізації радянського суспільства та соціально-економічних реформ в умовах хрущовської “відлиги”. Україна в період “відлиги”	433
13.3. Внутрішня і зовнішня політика радянського керівництва епохи брежнєвського “застою”	437
13.4. Особливості розвитку дисидентського руху в Україні у 50 – 80-ті рр. ХХ ст.	442
13.5. Культура в Україні у 50 – 80-ті рр. ХХ ст.	450
<i>Документи</i>	463
<i>Хронологія історичних подій</i>	470
<i>Запитання для самоконтролю</i>	472
ТЕМА 14. ПОЧАТОК РОЗБУДОВИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ. ПОЛІТИЧНИЙ, ЕКОНОМІЧНИЙ, СОЦІАЛЬНИЙ І КУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ (1985 – 2010 рр.)	
14.1. Політика “перебудови”, її складові, основні етапи та причини її краху	473

14.2. Причини розпаду та крах СРСР. Спроби зберегти СРСР в 1991 р. Події в Москві 19 – 21 серпня. Акт проголошення незалежності України	478
14.3. Утвердження незалежної України: становлення та розвиток національної державності. Конституційний та політичні процеси в Україні	482
14.4. Соціально-економічний розвиток та труднощі перехідного періоду	494
14.5. Особливості зовнішньої політики України	500
14.6. Розвиток української культури на сучасному етапі	505
<i>Документи</i>	518
<i>Хронологія історичних подій</i>	525
<i>Запитання для самоконтролю</i>	528
СЛОВНИК ІСТОРИЧНИХ ТЕРМІНІВ	529
ЗРАЗОК ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ	553
ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ІСПИТУ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ	555
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ І РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	560
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК	566
ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК	571

Історія України

Бакалець Олексій Андрійович

Кандидат історичних наук, доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Відмінник освіти України. Автор понад 40 друковано-виховних праць з проблем історії України, нумізматики, грушевськознавства, історичного красназнавства та виховання молоді.

Автор трьох навчальних посібників з грифом МОН: «Грошовий обіг на території України (VI ст. до н. е. – початок XXI ст.)» (2003), «Історико-нумізматичний довідник» (2003), «Історія України з найдавніших часів до початку XXI ст.» (2010), двох монографій:

«Скарби монет як джерело вивчення грошового обігу Гетьманщини» (2008), «Фінансова політика, грошовий обіг Гетьманщини та Поділля в XVII – XVIII століттях (за письмовими та скарбовими джерелами)» (2009), науковий редактор та співавтор збірника наукових праць «Бар. Барська земля – кризь призму століть» (2008) та історико-красназнавчого нариса «Бар – ключ до Східного Поділля» (2009).

ISBN 966202599-5

9 789662 025996 >

Видавництво «Магнолія 2006»